

*Любовець Олена Миколаївна,
доктор історичних наук,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України (м. Київ, Україна)*

УКРАЇНСЬКА ДИПЛОМАТІЯ – ВИТОКИ ТА ТРАДИЦІЇ

Одним із важливіших атрибутів суверенної держави є її зовнішньополітична діяльність, предметнена сферою дипломатії. Традиція розв'язання спірних питань шляхом переговорів і домовленостей сягає в далеку давнину, починаючи з архаїчних форм державності. Історія свідчить, що долі народів і держав часто-густо залежали від ефективності дипломатичних служб та зовнішньополітичних рішень.

Українська дипломатія має давні сталі традиції, процес її розвитку розглядається науковцями відповідно до етапів становлення української державності. Перші державницькі об'єднання на нашій території не були етнічно українськими. Водночас такі державні об'єднання як Кімерія, Велика і Мала Скіфія, Сарматія, давньогрецькі міста-держави, Боспорське царство та ін. включали до свого складу регіони з праслов'янським населенням, що суттєво вплинуло на процеси зародження, формування та розвитку державотворення у східних слов'ян (зокрема, антів і склавинів, які вважаються предками українців).

Перші відомості про дипломатичну практику східних слов'ян знаходимо у візантійських джерелах V–VI ст., автори яких пишуть про постійні напади на землі імперії антів і склавинів. Так, Прокопій Кесарійський констатує їхні постійні військові рейди за Дунай, вторгнення у Фракію, спроби захоплення візантійської столиці. В ході цих війн Візантія пробувала домовитися щодо межі слов'янських поселень вздовж кордону імперії шляхом укладання відповідних угод. Для слов'янських вождів це був початковий досвід дипломатичних перемовин із постійним політичним суперником. Першим відомим дипломатичним візитом вважається поїздка київського князя Кия у 527 р. до столиці Візантії Константинополя.

Важливим кроком у розвитку стародавньої дипломатії Києва вважається руське посольство в 838–839 рр. у Константинополь до візантійського імператора Феофіла та в Інгельгейм – столицю Франкської держави до Людовіка Благочестивого. Відомості про це є в Бертинській хроніці, написаній в документах єпископа Пруденція.

Початок державної дипломатії науковці пов'язують з періодом Київської Русі. Своєрідним дипломатичним визнанням Русі став договір 967 р. київського

князя Аскольда з Візантією. Наступним київським князям вдалося створити одну з найбільших держав Європи доби раннього Середньовіччя. Її ствердженню на міжнародній арені сприяли торговельні договори з Візантією – як результат вдалих військових походів; встановлення дипломатичних стосунків із європейськими державами; шлюбна дипломатія Володимира Великого та Ярослава Мудрого тощо.

Дипломатичні традиції Київської Русі продовжила її спадкоємиця – Галицько-Волинська держава (Королівство Русі). Завдяки географічному розташуванню, зовнішня політика та дипломатія цієї держави були спрямовані, насамперед, на Захід – активними були дипломатичні стосунки з Угорщиною, Польщею, Німеччиною, Римом. Під час монголо-татарської навали Данилом Галицьким були здійснені дипломатичні кроки щодо створення антиординської коаліції з метою створення спільної стратегії протидії Золотій Орді. Загалом, можна констатувати, що дипломатія Галицько-Волинської Русі завжди була важливим чинником політичного життя тогочасної Європи.

З втратою незалежності Галицько-Волинської держави українські землі перейшли під зверхність Великого Литовського князівства та Польщі, а згодом стали складовою Речі Посполитої. В цей період говорити про українську дипломатію не доводиться, адже українські землі не мали суб'єктності. Водночас представники українських князівських родів, шляхти активно залучалися як Литвою, так і Польщею до владних структур, в тому числі й у сфері дипломатичної діяльності.

Відродження традицій вітчизняної дипломатії активізувалося з розвитком козацтва, яке поступово перетворилося на носія української державності. Козацька держава – Запорізька Січ – з самого початку свого існування вела самостійну зовнішню політику, ставши суб'єктом і об'єктом міжнародних відносин. В 1594 р. Січ уклала договір з представниками християнського союзу держав «Священною лігою» про спільну боротьбу проти Османської імперії, ставши повноправним учасником міжнародної коаліції. Військова активність і низка вдалих походів проти Кримського ханства та Османської імперії зміцнили міжнародне становище Січі. Із запорожцями намагалися встановити дипломатичні стосунки і Польща, і Московія, і Крим, і Туреччина, і папа Римський, і німецький імператор. У дипломатичні стосунки з іноземними державами від імені Січі вступав кошовий отаман. Обов'язки міністра закордонних справ покладалися на писаря, який вів дипломатичне листування, приймав на зберігання універсали, укази, листи. Загалом, Запорізька Січ наприкінці XVI – початку XVII ст. була впливовим військово-політичним чинником у Східній та Південно-Східній Європі.

Зі створенням Б. Хмельницьким в середині XVII ст. Козацько-Гетьманської Держави (Війська Запорізького) роль дипломатії посилюється. З моменту свого утворення нова держава опинилася в так званому «трикутнику смерті» між Річчю Посполитою, Московським царством і Отаманською імперією, які прагнули розширення власної території за рахунок українських земель. Тому, поряд із успішними військовими кампаніями велике значення мали дипломатичні зусилля гетьманів щодо відстоювання суб'єктності Української Козацько-

Гетьманської держави, її ствердження на міжнародній арені. На жаль, в силу низки зовнішніх і внутрішніх чинників не вдалося відстояти Гетьманську державу. Наприкінці XVIII ст. залишки української автономії були ліквідовані Катериною II. Після розподілів Польщі українські землі опинилися в складі двох імперій – Російської та Австрійської. Втрата державності означала й втрату можливості репрезентувати українські землі на міжнародній арені через дипломатію.

В роки Української революції 1917-1921 рр. основним пріоритетом діяльності всіх українських урядів було відродження національної держави, ствердження її на міжнародній арені, встановлення рівноправних дипломатичних відносин з іноземними країнами. Українська Центральна Рада проробила величезну роботу щодо створення державної системи зовнішньополітичних органів Української Народної Республіки (УНР). У червні 1917 р. утворюється Генеральний секретаріат міжнаціональних справ, який в грудні 1917 р. трансформується у Генеральний секретаріат міжнародних справ. З січня 1918 р. починає діяти міністерство закордонних справ УНР. Певною ознакою визнання міжнародної суб'єктності УНР можна вважати переїзд до Києва військових місій Англії, Франції, Італії, Японії, Румунії, Бельгії та Сербії, а також призначення дипломатичних представників Англії та Франції при уряді УНР. У Швейцарії розпочалася робота зі створення постійного представництва України за кордоном. Безперечним досягненням молодого вітчизняної дипломатії є підписання Брестського мирного договору в лютому 1918 р., за яким УНР де-юре визнавалася незалежною державою.

Незважаючи на інші ідеологічні підвалини, Українська Держава гетьмана П. Скоропадського продовжила розвивати дипломатичні традиції та практики. Головним завданням зовнішньополітичної діяльності гетьманського уряду була боротьба за міжнародне визнання України. Міністерство закордонних справ діяло досить активно – за кордоном було відкрито 11 дипломатичних і близько 50 консульських представництв, в Україні – 12 дипломатичних і 42 консульських представництв. Було встановлено політичні та економічні відносини з Кримом, Доном, Кубанню, підписано мирний договір з радянською Росією (12 червня 1918 р.). Велася дипломатична боротьба з Австро-Угорщиною щодо східно-галицьких земель та Холмщини.

Активну дипломатичну діяльність розгорнула Директорія УНР. Опинившись в колі фронтів, її лідери через перемовини з РСФРР, Антантою, Польщею намагалися розв'язати існуючі суперечки. Дипломатичні зусилля були спрямовані на ствердження УНР на міжнародній арені, пошуку військово-політичних союзників у справі захисту УНР. Велика увага приділялася поширенню ідеї української державності серед європейських політиків. З цією метою за кордон відправлялися українські місії, зокрема, Дипломатична місія УНР, яка діяла в Лондоні в 1919-1921 рр. Як дипломатичні представництва існували консульські установи в Берліні, Брюсселі, Відні, Женеві, Гаазі, Гельсінкі, Лондоні, Мюнхені, Парижі, Стокгольмі, Цюриху та ін. містах. Оскільки Директорія УНР фактично втратила контроль над територією, то вона не мала можливості приймати іноземних дипломатичних представників.

Власні дипломатичні представництва і посольства мала й Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР) – у Відні, Празі, Будапешті, Бухаресті, Лондоні, Берліні, Вінніпегу, Оттаві, Вашингтоні та ін. містах. Важливим завданням цих установ було об'єднання з УНР, здобуття прихильності країн Антанти, налагодження відносин з Чехо-Словацькою республікою, Угорщиною, Румунією та ін. країнами з метою збереження незалежності, територіальної цілісності і здобуття міжнародного визнання. Беззаперечним досягненням дипломатії українських республік став Акт Злуки УНР і ЗУНР.

Незважаючи на встановлення радянської влади на більшості території України наприкінці 1920 р., більшовики змушені були рахуватися з українським національно-визвольним рухом і погодитися на створення Української Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР). Формальне проголошення незалежності УСРР уможливило утвердження її міжнародно-правової суб'єктності. В січні 1919 р. було створено Народний комісаріат закордонних справ (НКЗС), у функції якого згідно з положенням «Про НКЗС УСРР» від 5 червня 1921 р. входило – захист за кордоном інтересів УСРР та її громадян, а також проведення від імені УСРР за кордоном взаємовідносин із державними й приватними установами. З 1920 р. до початку 1923 р. УСРР вдалося встановити дипломатичні відносини з 15 державами, стати учасницею понад 80 міжнародних договорів та угод з європейськими країнами. Розширення міжнародної діяльності УСРР припинилося в наслідок утворення СРСР 30 грудня 1922 р. Вже влітку 1923 р. було ліквідовано НКЗС УСРР.

Ситуація змінилася на завершальному етапі Другої світової війни. Потреба посилення власної позиції на міжнародній арені змусила радянське керівництво піти на певні поступки щодо міжнародної діяльності УРСР. У березні 1944 р. було відновлено НКЗС УРСР. Україна стала одним із засновників ООН. Як член ООН УРСР стала членом 15 організацій системи ООН, 60 її постійних або тимчасових органів. Важливе значення мало членство України в таких організаціях як Економічна комісія для Європи, Всесвітня організація охорони здоров'я, Всесвітній поштовий союз, Всесвітня метеорологічна організація, Міжнародний Союз електрозв'язку, ЮНЕСКО, Міжнародне агентство з атомної енергетики та багатьох ін. Зрозуміло, що УРСР не мала самостійної позиції на міжнародній арені, яка б кваліфікувала її як справді суверенну державу і як суб'єкт міжнародного права та світової політики, її зовнішньополітична діяльність здійснювалася в фарватері загальносоюзної зовнішньої політики. Водночас, робота в міжнародних організаціях сприяла поширенню інформації про Україну в світі, накопиченню досвіду роботи в міжнародних структурах, а головне – після здобуття незалежності Україні не потрібно було проходити процедуру включення до їхнього складу.

Після проголошення незалежності України в 1991 р. дипломатія молодій держави стала основним інструментом її просування на міжнародній арені. За ці роки розроблено законодавчу базу зовнішньополітичної діяльності держави та функціонування дипломатичної служби. 22 грудня (день створення Генерального секретаріату міжнародних справ УНР) проголошено державним професійним святом працівників дипломатичної служби – Днем дипломатії.

Сучасна українська дипломатія пройшла складний процес організаційного становлення дипломатичних структур як закордонних, так і внутрішніх, і перетворилася на потужну державну інституцію. На сьогодні Україна має розгалужене дипломатичне представництво за кордоном – 75 посольств, 25 генеральних консульства, 95 почесних консульств, 22 постійних представництв при ООН, ЄС, НАТО та ін. міжнародних організаціях. На території України знаходиться 129 посольств та консульських установ іноземних держав, а також представництв міжнародних організацій. За допомогою цих дипломатичних структур Україна просуває свої національні інтереси, здійснює захист своїх громадян за кордоном.

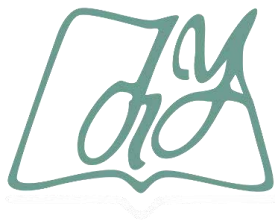
З початком російсько-української війни значно зросла роль дипломатії. Ключовими пріоритетами сучасної української дипломатії в умовах війни є:

- поширення правдивої інформації щодо причин, цілей та перебігу війни, заподіяння російській пропаганді;
- сприяння організації зусиль світового співтовариства на підтримку та допомогу Україні в війні;
- міжнародні гарантії національної безпеки та відновлення територіальної цілісності;
- вступ України до ЄС і НАТО;
- захист прав та інтересів українських громадян і бізнесу за кордоном.

Сьогодні Україна успішно розвиває напрями «новітньої дипломатії», серед яких варто виділити:

- багатостороння дипломатія;
- публічна дипломатія;
- громадська дипломатія;
- гуманітарна дипломатія;
- економічна дипломатія;
- аграрна дипломатія;
- енергетична дипломатія;
- цифрова дипломатія;
- наукова дипломатія;
- освітня дипломатія;
- культурна дипломатія;
- релігійна дипломатія;
- спортивна дипломатія;
- туристична дипломатія;
- кулінарна дипломатія.

Отже, українська дипломатія має сталі традиції, які сягають давнини й спираються на вітчизняний державотворчий досвід. Сьогодні українські дипломати гідно представляють державу на міжнародному рівні, наполегливо працюють над поширенням всебічної інформації щодо внеску українського народу в розвиток світової культури та науки, скріпленню демократичних принципів державного управління, дбають про ствердження позитивного іміджу країни.

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
УКРАЇНИ**

**Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра міжнародних відносин і суспільних наук**

**ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНИХ І ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ім. І.Ф. КУРАСА НАН УКРАЇНИ**

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НАН УКРАЇНИ

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

**ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОГДАНА
ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

ЯГЕЛЛОНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (Республіка Польща)

ФОНД ГЕРДИ ХЕНКЕЛЬ (Німеччина)

УНІВЕРСИТЕТ МАЙНЦА ІМЕНІ ЙОГАННА ГУТЕНБЕРГА (Німеччина)

КАГУЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ П. ХАШДЕУ (Молдова)

МУЗЕЙ КАРОЛЯ І В БРАЇЛІ (Румунія)

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«УКРАЇНСЬКА ДИПЛОМАТІЯ:
СТАНОВЛЕННЯ, РОЗВИТОК ТА ПЕРСПЕКТИВИ»**

10 квітня 2025 р.

м. Київ

Українська дипломатія: становлення, розвиток та перспективи / за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 10 квітня 2025 р. Київ, 2024. 357 с.

Збірник наукових праць укладено за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції «Українська дипломатія: становлення, розвиток та перспективи», яка була організована кафедрою міжнародних відносин і суспільних наук гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України 10 квітня 2025 р. Наповнення рубрик синхронізовано з основними напрямками роботи конференції і охоплює широке коло питань щодо витоків, традицій, розвитку та перспектив української дипломатії; аналізу стану дипломатії в умовах сучасних глобальних викликів та стратегічних пріоритетів світової, європейської та вітчизняної дипломатії в умовах російсько-української війни.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів, студентів, а також усіх хто цікавиться питаннями сучасних міжнародних відносин та розвитку української дипломатії.

Рекомендовано вченою радою гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 10 від 16.05.2025 р.).

Редакційна колегія:

Ткачук В.А., д-р екон. наук, проф. (голова);
Ніколаєнко С.М., д-р пед. наук, проф. (співголова);
Тонха О.Л., д-р сільгосп. наук, проф. (голова);
Любовець О.М., д-р істор. наук, проф.
Харченко С.В., д-р філол. наук, проф.
Хвіст В.О., канд. іст. наук, доцент

Відповідальна за випуск докт. іст. наук, проф. Любовець О.М.

Тези подано в авторській редакції.

Автори тез відповідають за достовірність викладеного матеріалу, за правильне цитування джерел, посилання на них та інших відомостей.

Передруковувати опубліковані в збірнику наукових праць матеріали дозволяється тільки за згодою авторів.